

بررسی ویژگی‌های معنوی جامعه ایده‌آل در خطبه حضرت فاطمه زهرا(س)

حکیمه خفایی^۱

چکیده

جامعه ایده‌آل در مکتب اسلام، جامعه‌ای است که در قالب احکام و قوانین الهی قرار می‌گیرد. و از طرف پیامبر اکرم(ص) و ائمه اطهار(ع) این نوع جامعه مورد قبول است. در این بین حضرت فاطمه زهرا(س) در خطبه خود به ویژگی‌های یک جامعه ایده‌آل که همان جامعه اسلامی حقیقی است اشاره می‌کنند و تنها جامعه‌ی ایده‌آل را جامعه‌ای دانسته است که در آن قواعد و قوانین حاکم بر اجتماع برگرفته از قرآن مجید و فرامین پیشوایان حقیقی اسلام یعنی معصومین(ع) است که در پژوهش حاضر سعی بر این است که به سوال اصلی این پژوهش یعنی در خطبه حضرت فاطمه زهرا(س) یک جامعه ایده‌آل دارای چه ویژگی‌های معنوی می‌باشد؟ پاسخ داده شود تا الگویی برای جامعه اسلامی معاصر باشد. روش پژوهش حاضر به صورت توصیفی - تحلیلی می‌باشد و جمع‌آوری اطلاعات براساس خطبه حضرت فاطمه زهرا و منابع کتابخانه‌ای است.

کلیدواژه‌ها: حضرت فاطمه(س)، معنویت، جامعه ایده‌آل، خطبه فاطمیه، جامعه اسلامی

مقدمه

شناخت نقش و جایگاه اجتماع در چگونگی رشد و تکامل انسان، اساسی‌ترین عامل اهتمام و توجه و تکاپوی جدی متفکران برای دستیابی به یک جامعه ایده‌آل است. به دست آوردن نقاط ضعف و قوت، شناخت چالش‌ها، آسیب‌ها و تهدیدها و معرفت به ارزش‌ها برخی از اسباب و عوامل دستیابی به جامعه‌ی ایده‌آل و آرمانی است. جامعه ایده‌آل در نظر مکاتب متعدد یکسان نیست و بسته به نوع نگاه نظریه پردازان مکاتب، از اختلافات فاحشی برخوردار خواهد بود. فقط جامعه اسلامی حقیقی قابلیت جامعه ایده‌آل بودن را دارد نه هر جامعه‌ای و چه بسیار جوامع اسلامی که تنها نام اسلام را یدک می‌کشند. بعد از درگذشت پیامبر اسلام(ص) جامعه اسلامی، گرفتار انحرافی شدید از آموزه‌های اسلام و سنت پیامبر شد، و از سوی دیگر، مقدمه‌ای برای خانه نشین کردن امیرمؤمنان علی(ع) و محاصره اقتصادی یاران آن حضرت شد، در این میان حضرت فاطمه زهرا(س) به دفاع از حق خویش در برابر غاصبان «فدک» پرداخت و با تمام وجود خواستار بازگشت این حق غصب شده گردید، ولی نظام حاکم به بهانه حدیث برساخته «نحن معاشر الانبیاء لا نُورث؛ ما پیامبران، ارثی از خود نمی‌گذاریم» از ادای این حق، سر باز می‌زد. بانوی اسلام، فاطمه زهرا(س) برخاست و با جمعی از زنان بنی هاشم به مسجد رفت تا در برابر

^۱ طلبه سطح سه گرایش تفسیر و علوم قرآنی، مجتمع آموزش علوم اسلامی کوثر، Khfayyhkymh@gmail.com

توده های مسلمان و سران مهاجران و انصار، گفتمی ها را بگوید و اتمام حجت کند(احمدی میانجی، مکاتیب الرسول صلی الله علیه و آله و سلم، ج ۲، ص ۶۵).

از این رو، خطبه ای تاریخی بیان فرمود و در آن، حقایق مهمی را بازگو کرد. این خطبه، هشدار کوبنده ای بود برای آنها که می کوشیدند خلافت پیامبر و حکومت اسلامی را از مسیر اصلی خود منحرف سازند و زحمات ۲۳ ساله آن حضرت را بر باد دهند. نیز زنگ بیدارباشی بود برای آنها که قلب شان به عشق اسلام می تپید و از آینده این آیین پاک، بیمناک بودند(مکارم شیرازی، زهرا برترین بانوی جهان اسلام، ص ۱۳۸-۱۳۹). خطبه بانوی نخست جهان اسلام، جنبه های گوناگونی دارد؛ یکی از آنها، رسیدن به جامعه آرمانی در سایه مکتب اسلام حقیقی است.

در این پژوهش سعی شده است ویژگی های معنوی جامعه ایده آل در خطبه حضرت فاطمه زهرا(س) مورد بحث و بررسی قرار گیرد تا نقش و جایگاه جامعه در چگونگی رشد و تکامل انسان، آشکار و جامعه اسلامی حقیقی یا همان جامعه ایده آل در دامان دیدگاه های حضرت فاطمه زهرا(س) نمایان گردد. فرمایشات حضرت زهرا(س) در این زمینه به عنوان تجلی گاه نور اسلام، اثبات کننده این مدعا است.

جامعه ایده آل در مکتب اسلام

با توجه به سخنان حضرت فاطمه(س) در جامعه نبوی دین کامل خداوند حاکم و حکم قطعی اش اجرا و مقدرات حتمی اش جریان یافته، تاریکی ها روشن، قلب ها مطمئن، هدایت یافتگی و شناخت جایگزین گمراهی و کوری گشته، آیین های مختلف ناستوار جای خود را به دین استوار و محکم داده و امر و نهی خدا بر جامعه حاکم می گردد، زمامدار حق و قرآن با ویژگی های خاص خودش پیروی می گردد، توحید، ایمان، نماز، زکات، روزه، حج، عدالت، اطاعت از اهل بیت، امامت، جهاد، صبر و شکیبایی، امر به معروف، نیکی به پدر و مادر و ... در جامعه تجلی می یابد. آن وقت است که شرک و تکبر از بین رفته، نفس ها تزکیه و روزی افزایش می یابد، اخلاص تثبیت و دین استحکام یافته، قلب ها التیام و تفرقه ها از بین می رود، جامعه اسلامی قدرتمند و عزت می یابد(مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۸۱۸).

تامل در آنچه در مورد جامعه مطلوب در خطبه حضرت فاطمه(س) بیان شده این است که پایه و اساس ایده آل بودن یا نبودن یک جامعه وابستگی فراوانی به قوانین و قواعد حاکم بر اجتماع آن جامعه دارد و چون که قوانین حاکم بر جوامع مختلف بسته به نوع مکتب مورد قبول در اجتماع آنها متفاوت از یکدیگر است. لذا پرداختن به این موضوع کمک فراوانی در شناخت بهتر از جامعه ایده آل می نماید. با توجه به سخنان حضرت فاطمه(س) اگر تنها مصداق جامعه ایده آل را جامعه

۱. خطبه فاطمه: فَجَعَلَ اللَّهُ الْإِيمَانَ تَطْهِيراً لَكُمْ مِنَ الشُّرُكِ، وَ الصَّلَاةَ تَنْزِيهاً لَكُمْ عَنِ الْكِبْرِ، وَ الزَّكَاةَ تَزْكِيَةً لِلنَّفْسِ، وَ نَمَاءً فِي الرِّزْقِ، وَ الصِّيَامَ تَنْبِيهاً لِلْإِخْلَاصِ، وَ الْحَجَّ تَشْهيداً لِلدِّينِ، وَ الْعَدْلَ تَسْييقاً لِلْقُلُوبِ، وَ طَاعَتَنَا نِظَاماً لِلْمِلَّةِ، وَ إِمَامَتَنَا أَمَاناً مِنَ الْفُرْقَةِ، وَ الْجِهَادَ عِزّاً لِلْإِسْلَامِ، وَ الصَّبْرَ مَعُونَةً عَلَى اسْتِجَابِ الْأَجْرِ، وَ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ مَصْلِحَةً لِلْعَامَّةِ، وَ بَرَّ الْوَالِدَيْنِ وَقَايَةً مِنَ السَّخَطِ، وَ صِلَةَ الْأَرْحَامِ مَنَامَةً لِلْعَدَدِ، وَ الْقِصَاصَ حَقّاً لِلدَّمَاءِ، وَ الْوَفَاءَ بِالْأَنْدَرِ نَعْرِيضاً لِلْمَغْفِرَةِ، وَ تَوْفِيَةَ الْمَكَايِيلِ وَ الْمَوَازِينَ تَغْييراً لِلْبَحْسِ، وَ النَّهْيَ عَنِ شُرْبِ الْخَمْرِ تَنْزِيهاً.

اسلامی دانسته که در آن تمامی فرامین اسلام حقیقی مورد توجه قرار می‌گیرد، همانگونه که بیان گردید نوع نگرش هر مکتبی به جهان و هستی پایه و اساس آن مکتب را تشکیل می‌دهد و اهداف آن مکتب را بایستی برگرفته از همین نگرش دانست که تعیین کننده قوانین حاکم بر جامعه نیز خواهد بود، لذا اولین گام برای دست‌یابی به یک جامعه‌ی آرمانی ارائه یک شناخت صحیح از جهان هستی به جامعه است؛ که با توجه به آن نیز هدف یا اهداف تعیین می‌گردد.

آنچه بایستی در جامعه واقع گردد و آنچه بایستی مانع وقوع آن شد تا جامعه‌ی ایده‌آل حاصل گردد براساس نیازهای جامعه ایده‌آل تعیین می‌گردد؛ که بسته به تعریف از آن جامعه دارد، لذا ویژگی‌های جامعه ایده‌آل نیز پیرو همین موضوع است و براساس نیازهای آن جامعه ذیل ویژگی‌های جامعه‌ی ایده‌آل قرار می‌گیرد، از همین روی با توجه به عملکرد این ویژگی‌ها که برای جامعه‌ی ایده‌آل در مکتب اسلام بیان می‌گردد می‌توان به نکات جالب دیگری مانند اهداف، چگونگی تعیین آنها، چهارچوب دست‌یابی به آنها و ... پی‌برد. همانگونه که بیان شد بهترین مسیر از منظر حضرت فاطمه (س) و همانطور که قرآن مجید بیان می‌کند صراط مستقیم است و جامعه بایستی در آن مسیر به پیش رود تا به غایت و مقصد مورد نظر خود که رسیدن به سعادت و کمال است، دست یابد.

مهم‌ترین ویژگی‌های معنوی جامعه ایده‌آل براساس خطبه فاطمیه

۱) اطاعت از خاندان پیامبر

یکی دیگر از بایدها معنوی در مکتب اسلام اطاعت از خاندان پیامبر اکرم (ص) است (احمدی میانجی، مکاتیب الرسول صلی الله علیه و آله و سلم، ج ۲، ص ۶۵) که به فرموده حضرت فاطمه (س) نظم یافتن دین در گروی آن بوده و اگر به این موضوع توجه نگردد دین از یک نظم واحد برخوردار نخواهد گشت و جامعه را با پیامدهایش روبرو خواهد نمود، چراکه اگر از دین تبیین درستی نگردد، محوریت خود را از دست داده و این معنای همان حرکت در مسیر جاهلیت خواهد بود. لذا اگر حضرت فاطمه (س) اطاعت از خاندان پیامبر (ص) را موجب نظام یافتن دین می‌دانند (خطبه فاطمیه، «وَ طَاعَتَنَا نِظَاماً لِلْمِلَّةِ، وَ إِمَامَتَنَا أَمَاناً مِنْ الْفُرْقَةِ» مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۸۱۸). به دلیل این است که تبیین درست از دین تنها از همین راه میسر بوده و تنها عالم به این امر خاندان پیامبر اکرم (ص) می‌باشند و رجوع به غیر آنها موجب تبیین نادرست دین خواهد گردید، آن زمان است که اجتهادهای نادرست در جامعه رواج یافته و موجب انحراف خواهد گردید؛ همانگونه که در حال حاضر می‌توان به روشنی این مطلب را مشاهده نمود، دین اسلام بر خواسته از اطاعت خاندان پیامبر اکرم (ص) می‌باشد (مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۳۸۹).

اتحاد و پرهیز از تفرقه یکی دیگر از ویژگی‌های جامعه ایده‌آل است که حضرت فاطمه (س) امامت خاندان پیامبر (ص) را از سوی خداوند برای رهایی از تفرقه بیان می‌نماید؛ چرا که این خاندان، حق بوده از علم و آگاهی برخوردار و برپاکنده دین می‌باشند، نشانه‌های روشن خداوند و ریسمان اتصال به او (سوره شوری، آیه ۱۳ و ۱۴)، لذا انحراف از ایشان موجب تفرقه در جامعه خواهد گردید (سیدمرتضی، الشافی فی الامامة، ج ۴، ص ۹۵؛ ابن شهر آشوب، مناقب آل‌ابی‌طالب، ج ۳، ص ۱۱۲).

بی‌گمان مقام امام، تنها در نقش او در شکوفایی روحی و مراتب معنوی انسان‌ها و رساندن آنها به خوشبختی ابدی خلاصه نمی‌شود، بلکه وجود پربرکت او، آثار دنیوی اجتماعی نیز دارد (مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۳۹۲). از جمله این آثار، همان است که در این سخن حضرت فاطمه علیها السلام به آن اشاره شده است: «خداوند اطاعت ما را موجب نظام بخشیدن به ملت اسلام و امامت ما را موجب امان از تفرقه و پراکندگی قرار داد» (مکارم شیرازی، زهرا برترین بانوی جهان اسلام، ص ۱۶۴).

جامعه ایده‌آل در خطبه فاطمیه یک تفاوت آشکار و اساسی با دیگر جامعه‌ها دارد و آن تداوم و تجلی صفات رهبر - پیامبر در وجود فرد دیگری به نام رهبر - امام است. چنین شخصی برای آنکه بتواند رهبری و حکومت جامعه ایده‌آل را به عهده بگیرد، باید تمامی ویژگی‌های رهبر - پیامبر را داشته باشد (خطبه فاطمیه، «وَ طَاعَتَنَا نِظَامًا لِلْمِلَّةِ، وَ إِمَامَتَنَا أَمَانًا مِنَ الْفُرْقَةِ»، مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۸۱۸).

حضرت فاطمه زهرا (س) در خطبه درباره دفاع از حق امام علی (ع) چنین بیان می‌کند: «او که در دامان رهبر - پیامبر و در مکتب او تربیت یافته و نزدیک‌ترین فرد به رهبر پیشین جامعه ایده‌آل است، خود آن چنان در امر خدا کوشیده که به مرتبه هدایت رسیده است. در این صورت، به ثروت و بهره دنیوی خلافت بی‌اعتناست؛ همان سان که اعتنایی به مرگ ندارد. بنا بر این، با شجاعت و بدون هیچ بیمی مردم را با بیان و شمشیر به سوی راه روشن حق فرا می‌خواند. او نیز مانند رهبر - پیامبر نخست در پنهان و آشکار اندر زشان می‌گوید و خیرخواهی می‌کند و چون از پذیرش دعوت الهی سرباز زدند، با تلاش و کوشش خستگی‌ناپذیر دامن بر کمر زده، در راه رضایت و خوشنودی حق برخوردی شدید می‌کند، غضب می‌ورزد، عقوبت دردناک روا می‌دارد و حتی شمشیر از نیام برمی‌کشد و به نابودی و قلع و قمع شیطان و شیطان صفتان مشرک قیام می‌کند. و در این راه از ملامت هیچ ملامت‌کننده‌ای نمی‌هراسد» (خطبه فاطمیه، «وَ تَسْتَجِيبُونَ لِهَتَافِ الشَّيْطَانِ الْعَوِيِّ، وَ إِطْفَاءِ أَنْوَارِ الدِّينِ الْجَلِيِّ، وَ إِهْمَادِ سُنَنِ النَّبِيِّ الصَّفِيِّ» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۸۱۸).

۲) ایمان و عدالت ورزی

با توجه به فرمایش حضرت فاطمه (س) ایمان برای پاک کردن جامعه از شرک است که در قرآن مجید نیز به این موضوع در بسیاری از آیات پرداخته شده است. ایمان به خدا، پیامبر او، قرآن و سایر کتب آسمانی قبل از آن (خطبه فاطمیه، «وَلَا أَقُولُ مَا أَقُولُ غَلَطًا، وَلَا أَفْعَلُ مَا أَفْعَلُ شَطَطًا لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ»، مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۸۱۹)، پیامبران گذشته و قیامت (سوره نساء، آیه ۱۳۶)، لذا با توجه به آنچه در مورد شرک بیان گردید در جامعه ایده‌آل ایمان یک امر ضروری است که در مقابل شرک قرار دارد (ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، ج ۳، ص ۳۸۹).

یکی از ویژگی‌های جامعه ایده‌آل عدالت ورزی است که در جامعه آثار و برکات فراوانی خواهد داشت و رعایت آن به تقوی نزدیک‌تر است (سوره مائده، آیه ۸). حضرت فاطمه (س) یکی از آثار تحقق یافتن این امر در جامعه را التیام بخشی به

قلب‌های رنجیده بیان می‌دارند (خطبه فاطمیه، «الْعَدْلُ تَنْسِيْقًا لِلْقُلُوبِ» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۸۱۸). لیکن برای روشن گردیدن این موضوع به قرآن مجید مراجعه و نکاتی را در این رابطه بیان می‌داریم. اصلی‌ترین دلیل بی‌توجهی به عدالت پیروی از هوا و هوس بوده که حاصلش انحراف از حق است (سوره نساء، آیه ۱۳۵) و پیامد آن به طور یقین رنجیده شدن قلب‌های ستم دیدگان، لذا زمانی که در جامعه ایده آل عدالت نمایان باشد دیگر ستم، انحراف از حق و پیروی از هوا و هوس مجال ظهورشان بسیار سخت خواهد گردید و در صورت ظهور با عدالت مواجه گردیده که موجب التیام بخشی قلب ستم دیدگان خواهد بود.

حضرت زهرا علیها السلام در این خطبه، از عدالت نام می‌برد و آن را «مایه هماهنگی دل‌ها» معرفی می‌کند (خطبه فاطمیه، «وَالْعَدْلُ تَنْسِيْقًا لِلْقُلُوبِ» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۸۱۸)؛ مکارم شیرازی، زهرا برترین بانوی جهان اسلام، ص ۱۶۴). بدیهی است نبود عدالت در جامعه و بودن ستم در اجتماع، یکی از عوامل ایجاد کینه توزی و دشمنی در میان افراد آن جامعه است. این در حالی است که عدالت - همان گونه که حضرت زهرا(س) فرمود - به هماهنگی دل‌ها می‌انجامد، به نابسامانی‌ها سامان می‌بخشد و سبب می‌شود مهر و محبت بر فضای جامعه حاکم شود که گواه این بحث روایت «السَّيِّدَةُ فَاطِمَةُ «س» ... وَالْعَدْلُ فِي الْأَحْكَامِ إِيْنَسَا لِلرَّعِيَّةِ» «حضرت فاطمه «س» ... (خداوند) عدالت در قضاوت را سبب انس یافتن مردم (با هم و با حاکمیت) قرار داد» (شیخ صدوق، علل الشرائع، ص ۲۴۸). در این تعلیم، که از «خطبه فاطمیه» است، حقیقتی بس بزرگ یاد آوری شده است. اگر در محکمه‌ها و قضاوتها عدالت اجرا نگردد، چنان دلها از حاکمیت ببرند و سرد شوند که به هیچ روی نتوان جبران کرد و ترمیم نمود، و در این هنگام اسفبار باید نشست و بر ویرانی دستگاه قضایی و عملکرد مسئولان و کارکنانش موید، در حالی که موید سودی ندارد، زیرا که بیعدالتی صدها و صدها ظلم را با سستی و رشوه و ... تثبیت کرده است، و صدها و صدها دل را از حاکمیت بریده است! (حکیمی، الحیاء، ترجمه احمد آرام، ج ۶، ص ۶۱۱).

۳) نماز، روزه و زکات

نماز برای پاک شدن از تکبر (خطبه فاطمیه، «وَالصَّلَاةُ تَنْزِيْهًا لَكُمْ عَنِ الْكِبْرِ» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۸۱۸)؛ تکبر به عنوان یک معطل در جامعه ایده آل آثار مخربی می‌تواند بر جامعه داشته باشد (بروجردی، جامع احادیث الشیعه، ج ۲۴، ص ۸۹۸)؛ ویژگی ناپسندی که خداوند نیز آن را دوست ندارد (سوره منافقون، آیه ۵؛ سوره جائیه، آیه ۸؛ سوره غافر، آیه ۲۷ و ...). تاملی در سرگذشت ابلیس می‌تواند اثر این موضوع را به خوبی تبیین و خطر آن را در جامعه نمایان گرداند، لذا با توجه به فرموده فاطمه(س) که نماز به عنوان یکی از بایدها برای پاک نمودن جامعه از تکبر به عنوان یکی از بایدها است (مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۳۸۵). اهمیت توجه به آن می‌تواند جامعه را از مواجه شدن با پیامدهای آن (زورگویی، طغیان، فساد و ...) مصون داشته و در راه رسیدن به اهداف کارساز است.

یکی از آثار و برکات روزه با توجه به فرموده فاطمه(س) تثبیت اخلاص است(خطبه فاطمیه، «و الصَّيَّامُ تَثْبِيتًا لِلْإِخْلَاصِ» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۸۱۸). و با توجه به قرآن مجید می‌توان دریافت موضوع اخلاص آمیختگی فراوانی با بحث توحید و خدامحوری در جامعه دارد(سوره بقره، آیه ۱۳۹). و اگر اعمال دین با خلوص انجام گیرد، آن زمان دین پایدار خواهد گردید(سوره بینه، آیه ۵). لذا روزه به عنوان یکی از بایدها اگر در جامعه مورد بی توجهی قرار گیرد پیامدهای آن (ناپایداری دین، توجه به غیر خدا و ...) گریبان گیر جامعه خواهد گردید و ربا، دورویی، دروغ و ... در جامعه تجلی خواهد یافت، از همین روی در جامعه‌ی ایده آل توجه به این موضوع موجب می‌گردد تا اخلاص تثبیت گردد و تثبیت اخلاص موجب خواهد شد تا اعمال در راستای توجه به خداوند صورت پذیرد و این امر در جلوگیری از وقوع بسیاری از نبایدها موثر خواهد گشت(ابن طاووس، جمال الاسبوع، ص ۷۲؛ کلینی، الکافی، ج ۳، ص ۳۴۳).

از جمله آثار زکات تزکیه نفس و افزایش روزی است که حضرت فاطمه(س) بدان اشاره نموده‌اند(خطبه فاطمیه، «و الزَّكَاةُ تَزْكِيَةُ لِلنَّفْسِ، وَ نَمَاءٌ فِي الرِّزْقِ» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۸۱۸). لذا غفلت از این موضوع، جامعه را با دو چالش روبرو خواهد نمود یکی آلودگی نفوس که سرمنشاء بسیاری از ناهنجاری‌ها در جامعه خواهد بود و دیگری بی‌برکتی در جامعه می‌باشد. از همین روی ترویج زکات در جامعه از ضروریات بوده و نباید مورد غفلت واقع گردد.

یکی از محورهای اجتماعی خطبه حضرت زهرا علیها السلام، مسئله «زکات» است. ایشان در این باره فرمود: «خداوند زکات را موجب تزکیه نفس و افزایش روزی قرار داد» (مکارم شیرازی، زهرا برترین بانوی جهان اسلام، ص ۱۶۳). زکات سبب می‌شود روح انسان از اسارت و وابستگی به اموال و زخارف دنیا رهایی یابد، و ثروت جامعه از راه تقویت بنیه مالی محرومان رشد کند(همان، ص ۱۶۷). نقش زکات در رسیدن به جامعه ایده‌آل آن گاه آشکار می‌شود که بدانیم عملی شدن این فریضه اسلامی به عنوان یکی از دستوره‌های اقتصادی، نقش فراوانی در ریشه کن ساختن فقر و تهی دستی از جامعه به دنبال آن، رشد و شکوفایی اقتصاد اسلامی و نیز کاهش فاصله‌های طبقاتی دارد.

۴) حج و جهاد

گذشته از آثار معنوی و مادی حج، حضرت فاطمه(س) یکی از علل لزوم توجه به آن را در مکتب اسلام استحکام دین بیان می‌دارند(خطبه فاطمیه، «و الْحَجُّ تَشْيِيداً لِلدِّينِ» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۸۱۸)، لذا با توجه به نقش و جایگاه دین در جامعه ایده آل اهمیت استحکام یافتن آن نیز روشن خواهد شد(بروجردی، جامع احادیث الشیعه، ج ۲۴، ص ۸۹۱). این تجمع عظیم که سالانه موجب گرد هم آمدن مسلمانان فراوانی از نقاط مختلف جهان می‌گردد نقش بسزایی در استحکام دین و جامعه اسلامی خواهد داشت.

جهاد در مکتب اسلام از جایگاه رفیعی برخوردار است؛ و در قرآن مجید نیز آیات متعددی در این رابطه وجود دارد(سوره توبه، آیات ۲۹، ۳۶، ۷۳، ۱۲۳؛ سوره فرقان، آیه ۵۲ و...)، لذا بایستی در راه خدا جهاد و حق جهادش را ادا نمود، چرا که به

فرموده حضرت فاطمه (س) جهاد عامل عزت اسلام است (خطبه فاطمیه، «وَالْجِهَادَ عِزًّا لِلْإِسْلَامِ» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۸۱۸)، در نتیجه بی توجهی به آن حاصلی جز خواری و ذلت برای جامعه در پی نخواهد داشت، لذا یکی از مواردی که در جامعه ایده آل بدان توجه ویژه ای می گردد موضوع جهاد و آمادگی برای آن می باشد.

۵) صبر و امر به معروف

استعانت گرفتن از صبر (خطبه فاطمیه، «وَالصَّبْرَ مَعُونَةً عَلَى اسْتِجَابِ الْأَجْرِ» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۸۱۸). که در آیاتی از قرآن مجید نیز بدان اشاره گردیده، یکی دیگر از بایدهای جامعه ایده آل است که به فرموده حضرت فاطمه (س) به جهت کمک برای رسیدن به پاداش و ثواب الهی است، چراکه مشکلات، بلاها و مصائب برخی از موضوعاتی است که هر جامعه ای ممکن است با آن مواجه گردد، لذا اگر جامعه نتواند در مقابل آنها صبر پیشه نماید مسلماً آسیب ها و چالش های آن دوچندان خواهد گردید، از همین روی علم به پاداش و ثواب الهی در برابر صبر و اینکه خداوند همراه با صابران است (سوره بقره، آیه ۱۵۳) و آنها را مورد رحمت خویش قرار می دهد (سوره انبیاء، آیه ۸۶)، می تواند موجب تقویت صبر و استقامت در جامعه ایده آل گردد و جامعه را از پیامدهای آسیب پذیر حفظ نماید.

امر به معروف و نهی از منکر، یکی از دستورات الهی است که حضرت فاطمه (س) علت آن را مصلحت عمومی بیان داشته اند (خطبه فاطمیه، «وَالْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ مَصْلِحَةً لِلْعَامَّةِ» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۳ بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه روحانی، ص ۸۱۸)، لذا در جامعه ایده آل توجه به این موضوع؛ از جهت مصلحت عمومی بسیار با اهمیت بوده و گروهی که در جامعه به آن می پردازند از نظر قرآن مجید، همان رستگاران می باشند (سوره آل عمران، آیه ۱۰۴) زیرا یکی از دلایلی که جامعه را در زمره بهترین جوامع قرار می دهد پرداختن به همین موضوع در آن جامعه است و نباید از موضوع امر به معروف غفلت واقع گردد و اگر یکی از ویژگی های بیان شده جامعه ایده آل امر به معروف است علتش همین بازدارندگی از منکرات با پیامدهای حاصل از آنها است.

نتیجه گیری

از آنچه بیان شد می توان نتیجه گرفت که سخنان حضرت فاطمه زهرا (س) ترسیم کننده یک جامعه ایده آل با ویژگی های معنوی می باشد که همان جامعه اسلام حقیقی به شمار می رود. از دیدگاه آن حضرت حاکم شدن هر نوع تفکر و آئین دیگری غیر از اسلام حقیقی نمی تواند منجر به ایده آل بودن یک جامعه گردد. حضرت فاطمه (س) در خطبه فاطمیه بیان می کند که دست یابی به جامعه ایده آل و ثبات آن در ایده آل ماندن مستلزم شناخت نقاط ضعف و قوت، بایدها و نبایدها و فرامین مکتب اسلام است. مهم ترین بایدها (اطاعت از نبوت و امامت، عدالت ورزی، نماز، روزه، جهاد، ایمان و...) که از ویژگی های معنوی جامعه اسلامی می باشد و اعمال این بایدها سبب رسیدن به جامعه اسلامی حقیقی می شود و علت اصلی

گمراهی و عقب ماندگی جوامع اسلامی، عدم توجه به فرامین قرآن و پیشوایان حقیقی اسلام است و برای تبدیل به مدینه فاضله نیازمند ولایت بعد از نبوت است.

فهرست منابع

*قرآن مجید

- ۱- ابن شهر آشوب، محمد بن علی، مناقب آل ابی طالب، ج ۳، گروهی از اساتید نجف اشرف، النجف الاشرف، المكتبة الحیدریة (۱۳۷۶).
- ۲- احمدی میانجی، علی، مکاتیب الرسول صلی الله علیه و آله و سلم، ج ۲، قم دارالحدیث (۱۴۱۹ق).
- ۳- بروجرودی، آقا حسین، جامع احادیث الشیعة، ج ۲۴، تهران، انتشارات فرهنگ سبز (۱۳۸۶ش).
- ۴- حکیمی، محمد رضا و دیگران، الحیاء، ترجمه احمد آرام، ج ۶، تهران، انتشارات دفتر نشر فرهنگ اسلامی (۱۳۸۰ش).
- ۵- خطبه فاطمیه حضرت فاطمه زهرا
- ۶- سید بن طاووس، علی بن موسی، جمال الاسبوع، تحقیق جواد قیومی، مؤسسه الآفاق (۱۳۷۱ش).
- ۷- سیدمرتضی، علی بن حسین، الشافی فی الامامة، ج ۴، تحقیق سید عبدالزهرا حسینی، قم، انتشارات اسماعیلیان (۱۴۱۰ق).
- ۸- صدوق، محمد بن علی بن بابویه، علل الشراعیع، تحقیق سید محمد صادق بحر العلوم، النجف الاشرف، المكتبة الحیدریة (۱۳۸۵ق).
- ۹- کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۳، تحقیق علی اکبر غفاری، تهران، دارالکتب الاسلامیه (۱۳۶۳ش).
- ۱۰- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الانوار، ج ۴۳، بخش زندگانی حضرت زهرا علیها السلام، ترجمه محمد روحانی علی آبادی، تهران، انتشارات مهام (۱۳۷۹ش).
- ۱۱- مکارم شیرازی، ناصر، زهرا برترین بانوی جهان اسلام. قم، مطبوعاتی هدف (۱۳۷۳ش).